
Gerhard Tersteegen (1697-1769), Andrew Murray (1827-1917) en mistieke *gnosis*

A.W.G. Raath

Navorsingsgenoot, Departement Filosofie

Universiteit van die Vrystaat

RaathA@ufs.ac.za

Abstract

Gerhard Tersteegen (1697-1769), Andrew Murray (1827-1917) and mystical gnosis

Andrew Murray's interest in Tersteegen's mystical work surfaced in numerous citations from Tersteegen's publications and Murray's fondness of reading Tersteegen's poems. Particularly Tersteegen's emphasis on losing oneself in God, being quiet in the presence of God, shutting out the rest of the world and true spiritual understanding in the inner chamber of the heart, appealed to Murray's mystical inclinations. Tersteegen's mystical profile reflects influences from a number of Medieval and post-Medieval sources. Mystical ideas from Origen, Augustine and Macarius, contributed in numerous respects to Tersteegen's and Murray's emphasis on spiritual understanding in the depths of the heart. Particularly Macarius' metaphors of the bride's (soul's) longing for her Bridegroom (Jesus), the transcendental light of God in the heart and the metaphor of the heart as a tomb, in which the mind and its thoughts lie buried, until the deeper light of God shines in the deepest sanctuary of man's being, surface prominently in Murray's theology. Murray's involvement with mystical gnosis gleaned from Tersteegen's works, finds expression in his theological views that knowledge of God is life eternal and that abiding in Christ ensures fellowship with God in which the only true knowledge of God is to be have. Christ's love, power and infinite glory may not be grasped through the human understanding, but the knowledge which

is deeper than thoughts or words will be given the mystic soul – the knowing of God, which comes of being known of Him.

1. Inleiding

Volgens T.C. de Villiers het William Law (1686-1761) se mistiek waarskynlik die sterkste op Andrew Murray se spiritualiteit ingewerk: “Thus far we have shown that Andrew Murray’s nature was strongly drawn towards mysticism. The ideas of the mystics found a ready soil in his heart. We shall now show that he stood directly under the influence of at least one mystic [William Law]” (De Villiers, 1919:25). Sy afleiding berus waarskynlik onder andere op Murray se verwysing na Law en sy vergelyking van Law met Sokrates se bekoring met die goddelike stem in die binneste (Murray, 1900:11). Murray was egter ook geboei deur sowel Middeleeuse mistici, onder andere Augustinus (353-430), Franciskus van Assisi (1181/2-1226), Katharina van Siena (1347-1380), Johannes Ruysbroeck (1293-1381) (De Villiers, 1919:23 e.v.; Du Plessis, 1920:501 e.v.) en na-Middeleeuse mistieke skrywers, soos Jacob Böhme (1575-1624), Madame Guyon (1648-1717) en Gerhard Tersteegen (1697-1769) (De Villiers, 1919:25, 26, 29, 31; Du Plessis, 1920:46 e.v., 341, 464, 448, 490).

Volgens J.H. Malan was Murray veral sterk tot die Duitse mistici aangetrokke, terwyl De Villiers die invloed van Gerhard Tersteegen as een van die mees prominente skrywers in Murray se mistieke spiritualiteit uitsonder (De Villiers, 1919:25). Hy het in verskeie van sy godsdienstige werke instemmend na Tersteegen verwys. So kom in sy *The School of Obedience* verwysings na Tersteegen voor (Murray, 1898:24, 98) en op die skutblad van sy se *Wholly for God* verskyn ’n aanhaling van Tersteegen oor die mistieke omgang met God: “To be Wholly for God is the true secret of the inner mystic life. The one only secret of the mystics is the secret intercourse with God” (Murray, 1893:skutblad). Volgens ’n boekbekendstelling van dié werk in die *Expository Times* van 1894, was die titel van dié werk ongetwyfeld van Tersteegen afkomstig, “... a title Mr. Murray has found in Tersteegen, and he has given it not inappropriately to this volume of Extracts from the Writings of William Law. Not inappropriately for, as he himself points out, ‘Wholly for God’ is the perpetually recurring refrain of the book by which William Law is best known and has done most good, *A Serious Call to a Devout and Holy Life*” (Hastings, 1894:235). In lesings en voordragte het Murray ook uit Tersteegen

aangehaal. In sy publikasie, *The School of Obedience: Addresses*, verwys Murray onder andere goedkeurend na Tersteegen (Murray, 1898:91-92).

De Villiers identifiseer Tersteegen se digtsange as die bron waaruit Murray verkieslik aan die etenstafel gelees het. Die gedig wat Murray by voorkeur voorgedra het, was een waaroor De Villiers opmerk dat dit by uitstek mistieke inhoud bevat: "These verses, to my mind, contain the gist of mysticism. The ideas of losing oneself, being quiet in the presence of God, shutting out the rest of the world, we find here, are those of all religious mystics" (De Villiers, 1919: 26).

Twee navorsingsvrae word gevolglik ondersoek:

- Watter fasette van Tersteegen se mistiek het neerslag in Murray se teologie gevind? en
- tot welke mate het die mistieke bronne waaruit Tersteegen geput het, Murray beïnvloed?

2. Die bronne van Gerhard Tersteegen se gnosis-leer en die transkonseptuele bewussyn van spirituele kennis

2.1 Die mistieke bronne van Gerhard Tersteegen se introspektiewe mistiek

Jacob Tersteegen het in onder andere sy *Kurzen Bericht von der Mystik* (1768) en *Anweisung und Beschreibung einiger geistlichen Bücher* (1730) die mistieke skrywers en werke gelys waarmee hy identifiseer: Macurius van Egipte (c.295-386), Johann Tauler (c.1300-1361), Thomas van Kempen (1380-1471), Johannes van die Kruis (1542-1591), Marquis de Renty (oorlede 1644), Jean de Bernières Louvigny (oorlede 1659), Madame Guyon (1648-1717), Malaval (oorlede 1719), Wolf von Metternicht (oorlede 1731), Pierre Poiret (1646-1719) en Gottfried Arnold (1666-1714) (Benrath, 2010:305 e.v.). Dié mistici staan almal in die tradisie van 'n verinnerlikte spiritualiteit wat die mistieke kennis hoër aanslaan as dogmatiese geloof.

Die temas van innerlike mistieke lewe met Christus in God, kom, volgens G.A. Benrath, in 'n aantal motiewe by Tersteegen na vore: (1) Die neiging van die siel tot God en selfondersoek, (2) voorbeelde van die toegewyde Christelike lewe, (3) beoefening van die innerlike gebedslewe, (4) 'n vroom lewenswandel in die teenwoordigheid van God, (5) ervarings en leiding van God op die weg van die innerlike lewe, en laastens, (6) opbouwende geestelike literatuur ter versterking van die innerlike lewe (Benrath, 2010: 308).

Wat innerlike omgang met God betref – veral die tweede en sesde motiewe – vertoon Tersteegen se mistiek kenmerke wat prominent by die outeurs waarna hy verwys, voorkom: Die verborge omgang met God; selfverloëning; die kontemplatiewe hartsgesteldheid; die sielshunkering na God en die transkonseptuele kennis en ervaring van God se teenwoordigheid. Bygevolg tipeer Benrath Tersteegen se spiritualiteit as 'n mistiek van geborgenheid en rustigheid (Benrath, 2010:303), terwyl Albrecht Ritschl Tersteegen se briewe as bronne van quiëtisme beskryf (Ritschl, 1880:492).

Tersteegen het dus blootgestaan aan diverse teologiese invloede – meestal van piëtistiese inslag: Gereformeerde piëtisme, volgelingen van die Vriende van die Herrnhut-Broedergemeente en Menno Simons, maar ook aan radikale piëtisme van die Wederdoperse, en ander diverse godsdiensgroepe (Benrath, 2010:303). Al dié mistieke strominge was direk, óf indirek, die vrugte van die Neoplatonistiese fokus op innerlike kennis en ware wysheid in God.

2.2 Die idee-historiese konteks van Tersteegen en Murray se transkonseptuele *gnosis*-mistiek

2.2.1 Die Platonistiese aanknopingspunte van Tersteegen se heimwee-mistiek

Die Platonistiese en Neoplatonistiese erfgoed van bevrydende kennis, innerlike verligting en die antiese tussen God en wêreld, staan sentraal tot die Christelik-mistieke dualiteit van lig en duisternis, gees en liggaam en goed en sleg. Plato se vergeesteliking van kennis en sy leer van die goddelike oorsprong van die siel, was aanknopingspunte met die vroeg-Middeleeuse mistiek. Die goddelike oorsprong van die siel en die heimwee van die siel na vereniging met die Ewige, spruit uit die gnoseologiese grond van anamnesis. Voor die inkerkering van die siel in die menslike liggaam, het die siel in die teenwoordigheid van die suiwer Syn verkeer en die ewige, onveranderlike werklikheid aanskou. Vanweë die hemelse inwoning van die siel, beskik dit oor die vermoë om dié ware werklikheid te ken, deur herinneringsbeelde in die aardse bestaan te herroep en deur middel van die rede, die *Nous* – die gids van die siel – te verstaan (Plato, 1980:238). Kontemplasie en aanskoue van die godheid is sowel 'n denkaktiwiteit as 'n religieus-mistieke ervaring (Festugière, 1975:238).

Die soekende siel na die ware werklikheid, word deur die liefde (*Eros*) begelei. *Eros* bemiddel die ontmoeting van die goddelike en die sterflike wêreld en verhef die siel vanaf aardse na hemelse dinge:

Eros is die verlange, die heimwee van spekulatiewe, religieuse en affektiewe aard (Festugiére, 1975).

2.2.2 Plotinus (205-270 n.C.) en die verinnerliking van mistieke kennis

Plotinus neem die verinnerliking om godskennis te verkry 'n stap verder: Eerstens, is die oergrond van alle syn in die bodem van die mens se bestaan terug te vind, en tweedens, is dit die grond van die menslike bewussyn saam met dié van die goddelike (die *Al*). Die mens keer terug na die godheid deur verinnerliking en om deur middel van selfbetragting die punt te ontdek waar die goddelike en die menslike mekaar ontmoet.

Die goddelike inwoning in die diepte van die siel is ook die aanknopingspunt vir Plotinus se heimwee-mistiek: Die siel het 'n onversadigbare verlange na die godheid, omdat die stuurman van die siel, die *Nous*, die rede, 'n beeld is van die *Een* – gelykes word aangetrek deur gelykes, soos die oog deur lig aangetrek word (Plotinus, 2018:25-27). Deur kontemplatiewe nadenke, streef die siel na die oorsprong. Die verlange, die *Eros*, is altyd gerig op die skoonheid buite sigself en word die bemiddelaar tussen die verlangende subjek en die verlangde objek. Sodoende word die *Eros* vir die minnaar as't ware die oog waarmee hy die beminde aanskou.

Deur vermyding van die sintuiglike, liggaamlike, verstandelike, sigself, verwerf die mistieke subjek dus 'n verligte kennis, 'n instroming van liefde: Plotseling word hy bewus van die aanwesigheid van 'n spirituele teenwoordigheid, soos dié van 'n groot lig. Die subjek is passief en word deur die godheid in besit geneem. Dit is die vereniging, die Platoniese terugkeer na die oorspronklike en gelykvormigheid met die *Een*.

2.2.3 Origene (185-253) oor geloof, *gnosis* en teosentriese mistiek

Origene verkondig 'n mistiek van die ervaring van God se teenwoordigheid wat alles en almal oorstyg tot die mate dat die geloofslewe 'n vanselfsprekende teenwoordigheid is. Sy teosentriese mistiek is geskoei op die onderskeid van geloof en *gnosis* (2016a: (klassieke verwysing) I. 2, 3, 12). Vir hom is geloof (*pistis*) die kenne (geloof) na die letter, die vleeslike (2016a: (klassieke verwysing) II. 7. 3); dit is die niveau van die uitwendige; om op hoogte te wees van die geloofswaarhede, 'n elementêre kennis van die dogmatiese. *Gnosis* is die geestelike kenne, bo die letterlike uit; die verdieping deur kontemplasie en beoefening van anagogiese eksegese; die geloof van

die *pneumatikos* en die *telios*, die geestelike volwassene (Origene, 2016a: (klassieke verwysing) I. 2).

Die eerste vorm van kennis, skryf Origene, word gedryf deur die begeerte om die hemelse beloftes deelagtig te word, dus die sug na geluksaligheid en nie slegs die verlange om die erfenis van die heiliges te ontvang nie, maar ook die hunkering na God se teenwoordigheid. Die tweede kategorie van kennis soek ook die heil, maar nie so besiel deur die liefde vir die seëninge of die verlange na die (vervulling van die) beloftes van God nie. Die oorgang van geloof na *gnosis* geskied trapsgewys, totdat Jesus die hoogste misteries van goddelike kennis aan die siel openbaar.

Dit geskied deur fases: Die soeke na Jesus, die nader tot Jesus, die ontvang van Jesus, die volg van Jesus, die aanraak van Jesus (Origene, 2016b: (klassieke verwysing) III. 72). Elke trap beantwoord aan die progressiewe openbaring van Christus: "... the wisdom and knowledge which are in Him, and the deeper truths which are discovered by those who know how to ascend from a simple faith, and to investigate the meaning which lies in the divine Scriptures, agreeably to the injunctions of Jesus ..." (Origene, 2016b: (klassieke verwysing) III. 33). Die laaste trap verleen toegang tot Christus se diepe waarheid, sy misterie, sy goddelikheid. Benewens die kenne van Jesus, ontvang die gelowige ook geestelike voedsel, onderrig, wat sterker word namate die mens in kennis toeneem.

2.2.4 *Augustinus en die sintese van gnosis en verinnerlikte waarneming van die goddelike*

Vir Augustinus is die siel 'n afbeelding van God, 'n triniteit in die klein, 'n drie-eenheid van *memoria* (herinnering), *intelligentsia* (verstand) en *voluntas* (wil), waarvan die rasonale 'n goddelike karakter vertoon. Deur selfrefleksie is kennis van die goddelike moontlik. Ook die Neoplatonistiese motiewe van inkeer in die selfheid en terugkeer na die grond van die bestaan, figureer prominent in Augustinus se spiritualiteit. God woon immers in die allerdiepste van die siel en God is meer innerlik en hoër as die hoogste (*interior intimo et superior sumo meo*) (Augustinus, 1838: (klassieke verwysing) III. 6. 11). God kommunikeer met die mens in die sentrum van die siel. Die siel se terugkeer na God, vereis dat die siel in homself keer (Augustinus, 1838: X. 8. 12-27, 38; VII. 10. 16) en trapsgewys tot God nader – die erfenis van Plato se vergeestelike *gnosis*-leer (Augustinus, 1838: (klassieke verwysing) VII. 10). Trapsgewys word die siel gesuiwer van

die sintuiglike, van begeertes, deur te konsentreer op die geestelike en ontleding van die sintuiglike, sodat 'n lig in die siel opgaan (Augustinus, 1838: (klassieke verwysing) IX. 10. 20-25). Dié lig is 'n mistieke ervaring wat die menslike gees oormeester – die voltooiing van die Platonistiese mistieke gang deur suiwering, verligting en vereniging. Dié triade het in die post-Augustiniese mistiek die stempel van die Christelike *gnosis*-mistiek geword.

2.2.5 Tersteegen, Murray en die jukstaposisionering van rasonele teenoor spirituele kennis in die hart

Die Egiptiese mistikus, Macurius, onderskei spirituele kennis wat verliggend op die siel inwerk van die rasonele kennis wat met die sintuie verkry word. Die verligting van God se Gees, verdryf die duisternis van wêreldse denke en kennis: “For the heart is a tomb, in which the mind and its thoughts lie buried, and involved in thick darkness; then the Lord comes to the souls which cry to Him from that Hell, that is, from the depth of their heart ...” (Macurius, 1816:180). Macurius verbind dit met die ligmetaforiek van Christus as die Son van Geregtheid wat in die hart skyn (Macurius, 1816:212), en die nederigheid wat die siel by aanskoue van Christus se verliggende werk van die hart besit neem (Macurius, 1816:224).

Tersteegen plaas die fokus op die afwysing van verstandelike kennis. Kennis van God en sy waarheid, is vir hom slegs moontlik in die diepste van die siel. In sy *The New Life: Words of God*, verwys Murray instemmend hierna: “Of the denial of the natural understanding Tersteegen says: God and His truth are never known aright, save by such an one as, by the denying of his carnal nature, his inclinations, passions, very earnest and silent; and by the abandonment of the deliberations of the understanding” (Murray, 2017a:263). Diepste hartskennis is eenvoudig, kinderlik en staan teenoor die menigvuldige en pluriforme oorlegginge van die verstand. Die fokus op die Neoplatonistiese Één en die meegaande enkelvoudige spirituele kennis, vereis aflegging van self-wil: Dit is eenvoudige kinderlike oorgawe aan die wil van God, “... forsaking our own will in all things, releasing ourselves especially from the manifold imaginations and activities of the understanding, even in spiritual things, that it may collect itself silently in the heart with God” (Murray, 2017a:263). Lig en liefde is die metaforiese verwysings na die lewende kennis in die binnekamer van die siel: “Not in the head, but in the heart is found the living truth itself, the anointing that teaches us all things. In the heart

is found the living fountain of light. And any one that lives in a heart entertained with God, will often with a glance of the eye discern more truth than another with the greatest exertion” (2017a:263).

Murray gaan voort om die rustige, stille en stilswyende geesteshouding as voorwaarde vir die onderwerping van die natuurlike begrip en instroming van die goddelike lig en kennis te beskryf. Onderdrukking van die natuurlike begrip, stel die hart oop vir die goddelike verligting en kennis: “This is necessary, to bring the activity of the natural understanding to silence and to set the heart open before God, that He may speak there” (Murray, 2017a:263). Natuurlike verstand en kennis is in die kop, maar die hart is die tempel vir die aanbidding in gees en waarheid: “The natural understanding is in the head: the spiritual understanding is in the heart, the temple of God. O preserve in the temple of God a holy silence before His countenance: then He will speak” (Murray, 2017a:263).

Gebed is die voorbereiding vir die ontvangs van die verliggende kennis in die binneste: “(P)rayer prepares your heart to receive the Word of God himself to receive spiritual understanding from the Spirit and to build faith that participates in its mighty working” (Murray, 2011:263). Die verlossende spirituele kennis word in Murray se mistiek slegs in die binnekamer van die hart geopenbaar. In sy *A Life of Obedience*, beklemtoon Murray dat dié kennis direk van God in die hart neerslag vind: “God would have us to be filled with the knowledge of His will in all wisdom and spiritual understanding. This wonderful work is to be done in the quiet place. Remember, it is only when you know that God is telling you to do a thing that you can be sure He will give you the strength to do it” (Murray, 2004a:44).

Die verborge omgang met God in die binneste is die eindpunt van die mistieke reis na die Allerheiligste van die hart. Dit is ook die bestemming van ware kennis van God – kennis wat nie noodwendig vir die verstand toeganklik is nie: “How often have you longed for wisdom and spiritual understanding that you might know God better whom to know is life eternal. Abide in Jesus: your life in Him will lead you to that fellowship with God which the only true knowledge of God is to be had. His love, His power, His infinite glory will, as you abide in Jesus, be so revealed as it hath not entered into the heart of the man to conceive. You may not be able to grasp it with the understanding; or to express it in words; but the knowledge which is deeper than thoughts or words will be given – the knowing of God which comes of being known of Him” (Murray, 2004b:51).

2.2.6 *Tersteegen, Murray en die heimwee na spirituele verligting*

Tersteegen se mistiek is die ontembare instink van 'n kind wat na die moeder verlang, van die waterdruppel wat die see soek, van die ligstraal wat in die son terugvloei, van die yster wat deur die magneet aangetrek word, van die spieël wat die waarheid weerkaats. Tersteegen se gevoelvolle heimwee-mistiek kom in roerende taal in sy *Verlangen der Seele um sich durch Glauben und Liebe in Gott zu verlieren* na vore:

“Du aller Geiter Ruh, erhöre mein Verlangen:
Wann wird mein Geist in dir zu seiner Ruh gelangen?
Ich bin ein treibend Rad; in dir ist Stille nur
Ach, zeuch mich aus mir selbst und aller Creatur.
Ach wenn wirds doch geschehen dass ich in reiner Liebe
Zu dir, Allwüldiger, durch deines Geistes Triebe,
Mich selbst, und was ich kann und habe, ganz in dir,
O, Meines Wesens End, einst seliglich verlier?” (Tersteegen, 1855:205).

God trek die siel soos 'n magneet, skryf Murray (Murray, 2004c:196). God openbaar Homself aan die siel en eis dat sy aangesig gesoek sal word; “... this is the magnet that draws us, this alone can open heart and lips” (Murray, 2004c:196). Al die soeke, honger en verlange in die hart, is die trekkragte van die goddelike magneet, Jesus Christus (Murray, 2004d:374). Elders stel hy dit sterker: “The vision of Christ is an irresistible attraction: it draws and holds us like a magnet” (Murray, 2004e:444). Die werk van die Heilige Gees, skep 'n hunkering in die siel, “... every day, every hour, that in every prayer the glory of the father may be everything to me” (Murray, 2004c:202).

2.3 *Voorwaardes vir transkonseptuele spirituele kennis*

2.3.1 *Tersteegen, Murray en die inwendige lewe met Christus*

Gerhard Tersteegen se mistiek is gestroop van teosofiese aspirasie en spekulasie. Sy *Geistliche Blumen Gärtlein* is 'n tipiese uitdrukking van piëtisties getinte spiritualiteit (Tersteegen, 1855). Vir hom is die deurslaggewende die direkte verhouding tussen God en die siel en die vroomheidslewe van die gelowige: “Die Vereinigung der Seele mit Gott, das ist das Ziel des Weges der Wahrheit” (Tersteegen, 1903:V). Nie dogma nie, maar die praktyk van godsaligheid, is die kern van sy spiritualiteit.

Tersteegen vind homself tuis in die geskrifte van die Christelike mistici

van alle tye en kerkdenominasies. Hy ken geen ander teologie as die ervaring; geen ander Christendom as die inwendige; geen ander waarheid as dié van die godsaligheid nie. Met ervaring van die mistieke, bedoel Tersteegen dié spiritualiteit van die hart. In geloofsake is die menslike rede, volgens Tersteegen, van geen waarde omdat dit deel van die natuur is. Dit is louter menslike aktiwiteit en is lynreg in stryd met die geloof, wat toegang verleen tot die inwendige lewe met God: "But the eye of faith views things in a different light to that of nature and reason; it beholds a glory, in Jesus quite as great, if not greater, whilst hanging on the accursed tree ..." (Tersteegen, 1846:186). Die rede vorm beelde, die geloof beskou die werklikheid; die rede het met velerlei te doen, die geloof met die Lewende Één (die geheel) (Tersteegen, 1846:206).

Mistiek is vir hom dieselfde as die inwendige en transnatuurlike kennis: "Now when the individual resigns him self to this guidance, which is so strange to the activity of reason, and yet so blissful; and to this inward and divine attraction, and is obedient to it, he will find his salvation in this rest and tranquility, since by this, he is weaned from all former aberrations and the workings of human reason, that he may pay attention to his interior and in humble stillness, to the secret admonitions and instruction of eternal Truth in his centre; and of instead being occupied with a multiplicity of minor things, he is now directed to the hidden life with Christ in God, which cannot be attained otherwise than by a continual dying with Christ to self and every other nature" (Tersteegen, 1846:338).

Tersteegen is waarskynlik deur Macurius se jukstapositionering van die innerlike teenoor die wêreldse beïnvloed. By wêreldlinge word die wil in die hart weggeneem, terwyl by introvertiewe Christene die liefde vir God in die hart nie prysgegee word nie (Macurius, 1816:99-100). Die hart is die diepste setel waar die worsteling om verligting plaasvind: "For as while the Sun is shining in its brightness, a sudden cloud or mist comes over it and obscures its glorious light; so it is with those, who, though they have received the grace of God, are not yet perfectly purified, but are still held by Sin in the inward depth of the heart" (Macurius, 1816:131).

Die introvertiewe verligting word deur Macurius ook met die innerlike omgang met God in die hart verbind. Hy beskryf die introvertiewe verligting in die simboliek van die Neoplatonistiese ligmetaforiek: "And sometimes it happens, that the light shining in the heart leads to the discovery of another light, more intimate and profound; so that the

whole man, enraptured by its delight and glory, is no longer in himself; and appears a God and an offence to the world, through the new attractions of love and pleasure, and the profundity of the mysteries to which he is admitted" (Macurius, 1816:150).

Andrew Murray deel Tersteegen se mistiek van introvertiewe fokus op die innerlike spiritualiteit. In sy *Wholly for God*, haal hy instemmend aan uit Tersteegen oor die toegewyde lewe – die lewe in die innerlike binnekamer van die hart: "To be Wholly for God is the true secret of the inner mystic life. The one only secret of mystics is the secret intercourse with God" (Murray, 1893:skutblad). Christus se werking in die siel is onthullende kennis: "How often have you longed for wisdom and spiritual understanding that you might know God better whom to know is life eternal. Abide in Jesus: your life in Him will lead you to that fellowship with God in which the only true knowledge of God is to be had. His love, His power, His infinite glory will, as you abide in Jesus, be so revealed as it hath not entered into the heart of the man to conceive. You may not be able to grasp it with the understanding; or to express it in words; but the knowledge which is deeper than the thoughts or words will be given of being known of Him" (Murray, 2004b:51).

2.3.2 *Tersteegen, Murray, verinnerliking en mistiek in enger sin*

Tersteegen tref 'n onderskeid tussen die mistiek in 'n ruim en enger sin. In enger en eintlike sin beteken dit die graad van ervaringskennis van God, wat die apostel Paulus en alle mistici ná hom as verligting beskryf het (Tersteegen, 1903:25, 58). Voorts behels dit die inwoning in Jesus; die aanhang van God om één gees met Hom te word; die wandel in die teenwoordigheid van God; aanbidding in gees en waarheid; die werksame en lydelike reiniging van alle bevestiging van die vlees en die gees: "God invites us to his lovely fellowship; he purposes preparing our spirits for his habitation and temple, and in this inward sanctuary, we shall behold the beauty of the Lord. ... To be entirely God's, is the true secret of the inward or mystic life, of which people form such strange and frightful ideas. There is nothing more simple, safe, pleasant, and influential, than this life of the heart, which is not the result of reading, or mental exertion, but is thoroughly known and experienced by dying to the creature, and love to the Creator; it is consequently more the spirit of Jesus in us, than our own work" (Tersteegen, 1846:138).

Dit is die uitstorting van God se liefde in die hart, 'n liefde wat alle vrees

verdryf, die aanskoue van die heerlikheid van God; die openbaring of inwoning van God in die siel, waarby die mens of die ekheid nie meer leef nie, maar Christus in hom; die wandel in die hemel, die vrede van God wat alle verstand te bowe gaan (Tersteegen, 1781:341). Die spirituele verinnerliking is die doelwit van die opregte mistici oor die eeue, die "... elect and God-devoted souls ... those, who are called Mystics ... they were real inward Christians, who did not continue digging to externals, but served and worshipped God in spirit and truth, by withdrawing their affections and confidence from all created things, from themselves, and from all their own works, through true faith and union with God in Christ" (Tersteegen, 1846:349-350).

Die diepste setel van die verborge omgang met God in Christus, is, volgens Macurius, die "altaar", die "graftombe", of "vertrek", waar die mistieke aanraking met die mens plaasvind en mistieke kennis aan die siel oorgedra word: "... yet, if the mystical operation of the Spirit be not finally accomplished by Grace in the altar of his heart, and with spiritual consciousness and repose, all the preceding exercises will be rendered imperfect; and will become almost useless, for want of the joy of the Spirit mystically in his soul" (Macurius, 1816:178).

Vir Murray staan spirituele begrip ("spiritual understanding") teenoor self-wil en die onverligte verstand. "As the surrender to the Spirit of Holiness, to Jesus and the dominion of this holy life, becomes more simple, sin and self-will will be discovered, the spiritual understanding will be opened up, and the law written in the inward parts become legible and intelligible" (Murray, 2014:182). Die sentrum van die mistieke verligting, kennis en wysheid kom tot openbaring in die hart – die tempel van die Heilige Gees (Murray, 2004f:114).

Murray gebruik Ou Testamentiese metafore van die tempel om die mistieke gang tot in die kern van die menslike syn en die gewaarwording van volmaakte spirituele kennis te beskryf (Murray, 2004g:272). So is die hart die heiligdom van God (Murray, 2004h:612, 613). In die tempel was daar 'n voorhof en 'n binneste heiligdom. Die poort van die Voorhof is die begrip. Deur die buitenste poort van die begrip, betree die mens die tempel van God (Murray, 2004h:669). Dié poort word betree deur stil meditasie (Murray, 2004i:1017). Die tempel van God het, benewens die Voorhof, ook die Heilige en Allerheiligste. In verskeie werke beskryf Murray in detail die analogie van die tempel met die spirituele sentrum van die mistieke omgang met God. Die Allerheiligste is die bestemming van die mistieke pelgrim wat na volmaakte wysheid en begrip hunker. Die reis na die Allerheiligste

is 'n pelgrimstog deur die drie vertrekke van God se tempel in die mens: "Man is God's temple. In him, too, there are three parts. In the body you have the outer court, the external visible life where all the conduct has to be regulated by God's law, and where all the service consists in looking to that which is done without us and for us to bring us nigh to God. Then there is the soul, with its inner life, its power of mind and feeling and will. In the regenerate man this is the Holy Place, where thoughts and affections and desires move to and fro as the priests of the sanctuary, rendering God their service in the full light of consciousness. And then comes within the veil, hidden from all human sight and light, 'the secret place of the Most High', where God dwells, and where man may not enter, until the veil is rent at God's own bidding. Man has not only body and soul, but also spirit. Deeper down than where the soul with its consciousness can enter, there is a spirit – nature linking man with God" (Murray, 2004i:1072). Nie alleen die Allerheiligste nie, maar ook die Voorhof en die Heilige is in diens aan God gewy (Murray, 2004i:1072, 1073).

2.3.3. Tersteegen en Murray oor die introvertiewe lewe en geestelike huwelik met Christus

Vir Augustinus verloop die weg van die geestelike lewe van die een fase tot die ander (Tersteegen, 1903:131-132). Hierby maak die aktiwiteit geleidelik vir passiwiteit plek; die blom vir die vrug; die wil vir die volbringing; kortom, die mens vir God. Ten slotte is alles, op verskillende wyses, uit God. Daarom begelei ook die geloof die siel op die hele heilsweg. Dit is met verligting en salwing, met verstand en liefde één. Die alleen saligmakende geloof is nie 'n eenmalige afgehandelde, maar blywende en daagliks diepergaande daad van die hart, die sin, en alle gemoedskragte nie, wat maak dat ons in Jesus bly, in Jesus wandel, soos hy gewandel het. Kortom: Die geloof is die fondament en die siel van die geestelike lewe, die gestadigde dryfkrag van alle heilige en goeie optrede.

Dié opvatting van die geloof is kenmerkend by Tersteegen, bepaaldelik vir sy mistiek. Geloof en lewe, bewussyn en bestaan, geloof en ervaring, is vir hom één. Die geloof neem agtereenvolgend die vorm aan van die inwoning van Christus in die siel en van die siel in Christus en die éénwording met Hom (Tersteegen, 1773:183). Dogmaties gesproke beteken dit dat regverdiging en heiliging saamvloei en dat die geestelike lewe suiwer dinamies opgevat word.

Vir Tersteegen is die introvertiewe lewe met Christus 'n mistieke

pelgrimsreis (Tersteegen, 1855:VIII). Antropologies beskou, is die mens geheel van God afhanklik, en in dié sin eintlik niks. Andersyds is die mens by God 'n unieke skepsel.

Voorts onderskei Tersteegen die uitwendige en inwendige kante van die mens. *Uitwendig* is die mens onderskeie en kom die menslike vermoëns tot ontplooiing; *inwendig*, in die grond van die siel, is God en mens één (Tersteegen, 1903:VI). Tot eersgenoemde behoort die liggaam, die vlees, die rede; tot laasgenoemde die siel, gemoed, gewete, hart en gees. Die verstand wat in koördinasie met die wil funksioneer, staan tussen beide. Dit is tweeledig: werksaam en lydelik. In die eerste geval is dit gelyk aan die rede, aktief, dus uitwendig. In die tweede geval is dit reseptief en inwendig.

Wat God gee, word slegs deur die mens ontvang – veral deur middel van die hart, of die gees, as die grond van die siel, die setel van die sielskragte, die verborge kamer, waar die geskape wese met die ongeskape wese verenig. Die weg tot God is van buite na binne, van die verstrooiing tot die versameling (*Sammlung*); van die sintuiglike tot die sielelewe; dieper nog: Tot die sielsgrond, wat homself ten slotte in die Grond, in God, verloor: “I say ‘with Christ’, for how soon every thing vanishes that is not founded in Christ. The sole, real, and immutable basis of the inward life is the inward or mystic union and fellowship with Christ Jesus by faith” (Tersteegen, 1846:357).

Dié weg is nie almal beskore nie. Tersteegen onderskei skerp tussen kinders van die wêreld en kinders van God; tussen natuur en genade; die mens en God (Tersteegen, 1903:18, 19). Hy onderskei ook tussen die ontwaakte (*erweckte*) en bekeerde (*durchbekehrte*) siele (Tersteegen, 1903:6, 35, 48, 242). Die onderskeid berus op wat Tersteegen noem die *Durchbruch*, die *Überführung* tot die wesenlike en inwendige (Tersteegen, 1903:199). Dit is die sfeer van Tersteegen se mistiek, dié van die geestelike lewe.

Die spreke in die innerlike van die hart, is die intieme kommunikasie tussen die siel (bruid) en Christus (Bruidegom): “It sometimes happens, that as soon as a man has bent his knee in prayer, his heart becomes filled with the heavenly influence, and (as has been said), rejoice as a bride in the presence of the bridegroom; answerably to that which is spoken by the great Isaiah: ‘As the bridegroom rejoiceth in the bride, so shall thy God rejoice in thee” (Macurius, 1816:149).

Soos Tersteegen, sluit Murray aan by die pelgrimsmistiek: Gelowiges ervaar hul weg deur die wêreld as pelgrims en die wete dat die

wêreld nie hul bestemming is nie (Murray, 2004c:235). Hy gebruik die metafoer van Abraham wat uit sy geboorteland geroep word en in die geloof die pelgrimsreis na sy nuwe vaderland aanpak (Murray, 2004j:389). Die mistieke hunkering na die Jesus, die Bruidegom, is by Murray verbind aan die verligting deur vereniging met die godheid – die bevrediging van die sielshunkering deur bemiddeling van die Heilige Gees: “The Father breathes Him [Heilige Gees] into us, to unite Himself with our life. And then just as on every expiration there follows again the inhaling or drawing in of the breath, so God draws in again His breath and the Spirit returns to Him laden with the desires and needs of our hearts” (Murray, 2004c:217). Die voltrekking van die huwelik tussen die siel en Christus, is die eindpunt van die mistieke reis: “The joy of meeting is surely no less for the coming bridegroom than for the waiting bride. The life of Christ in glory is one of longing expectation: the full glory only comes when His beloved are with Him” (Murray, 2004b:220).

3. Samevatting en gevolgtrekking

Watter aspekte van Tersteegen se mistiek het op Murray se teologie ingewerk? Tersteegen se *Weg der Wahrheit* en sy *Blumen Gärtlein* dra verskeie temas by Murray se mistieke spiritualiteit in, of dien ter versterking daarvan: Vereniging met God as bestemming van die weg na die waarheid; die innerlike teenwoordigheid van God in die siel; die trappe van die weg na ware *gnosis* en ervaring van God se teenwoordigheid. Die gelowige se *gnosis*-hunkering, figureer prominent in Murray se *The New Life: Words of God for Young Disciples of Christ*. Vir Murray is *gnosis* “spiritual understanding”, die kennis wat tegelyk ’n verlossende, bevrydende werking het. *Gnosis* is kennis as gevolg van openbaring of innerlike verligting; *gnosis* is esoterie van karakter, dit staan slegs tot beskikking vir ingewydes.

Die inhoud van hierdie kennis is primêr religieus, vir sover dit wentel om die agtergronde van die mens, wêreld en God; dit spruit nie uit eie ondersoek nie, maar uit hemelse bemiddeling. Dié ontvangte kennis reik vanaf ’n insig in die goddelike natuur van die mens, in sy oorsprong en toekoms. Soortgelyk as by die Middeleeuse mistiek, is dit verlossende kennis, wat die objek van die kennis (die goddelike natuur), die middel van die kennis (die verlossende *gnosis*), en diegene wat ken, in sigself verenig. *Gnosis* is dus kennis van die goddelike geheimenisse wat slegs vir die ingewydes toeganklik is.

Die *gnosis*, waarmee die eenvoudige Christelike geloof gekontrasteer word, het nie 'n rasonale karakter nie. Vir Murray is “spiritual understanding” by uitstek kennis *van God*, kennis van iets wat van nature onkenbaar is en daarom selfs nie van natuurlike aard is nie. “Spiritual understanding” het as sodanig niks te make met die objektiewe, soos die rasonale kennis van filosofie en wetenskap nie, maar met die besondere, die subjektiewe. God, die laaste *objek* van *gnosis*, is egter vir die kenner, nie objektief nie, maar in besonder, *subjektief*: die kenner word omvorm in 'n deelhebber aan die goddelike eksistensie. *Gnosis* is dus in laaste instansie *verlossing*, omdat kennis en die ontvang van die gekende saamval: Slegs deur ontdekking van dié goddelike waarheid, word die gelowige tot verlossing beweeg.

Watter mistieke bronne waaruit Tersteegen geput het, het invloed op Murray gehad? Verskeie mistieke skrywers figureer in Tersteegen se mistiek: Augustinus en Macarius van Egipte se spiritualiteit van verinnerliking versterk Tersteegen en Murray se mistiek van die inwendige en geheiligde lewe. Die inwendige Augustiniese mistiek het via die Middeleeuse mistiek van Eckhart, Tauler en Thomas van Kempen die mistiek van Jacob Böhme rigtinggewend beïnvloed. Veral die verborge lewe met Christus en die weg na die hartsbinnekamer het via Tersteegen, sterk invloed op Murray uitgeoefen: Die pelgrimsreis van *purgatio*, *illuminatio*, *unio* is die trappe op weg na verinnerlikte eenwording. Daarmee saam word die ingang tot God in die hart, inwendige vroomheid en afgesonderde kontemplasie belangrike voorwaardes ter verwerwing van die verlossende kennis en spirituele begrip. Bygevolg ontleen Murray belangrike rigtingwysers vir sy *gnosis*-mistiek aan Tersteegen wat hy in sy *The School of Obedience* uitspel: Vanaf sy jeug het Tersteegen die Here gedien, vir 'n tydperk van vyf jaar God se teenwoordigheid ontbeer, maar nooit sy hoop op Jesus laat vaar het nie. Uiteindelik gaan die lig vir Tersteegen op en dra sy deugsame fokus op Christus goeie vrug. Murray neem veral Tersteegen se klem op toegewyde gebedslewe in sy mistiek van verinnerlikte Godskennis oor – die “geheime omgang met God”.

Bibliografie

AUGUSTINUS. 1838. *Confessions*. Oxford: John Henry Parker.

BENRATH, G.A. 2010. Tersteegen's Begriff der Mystik und der mystischen Theologie. In: Breul, W., Meier, M. & Vogel, L. (Reds.), *Der radikale Pietismus*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, pp. 303-325.

DE VILLIERS, T.C. 1919. Is dr. Andrew Murray a Mystic? Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch.

-
- DU PLESSIS, J. 1920. *het Leven van Andrew Murray*. Kaapstad: De Zuid Afrikaansche Bijbelvereniging.
- FESTUGIÉRE, A.J. 1975. *Contemplation et vie contemplative Platon*. Paris: Vrin.
- HASTINGS, J. (Ed.). 1894. *The Expository Times*. Vol. V: October 1893-1894. Edinburgh: T. & T. Clark.
- MACURIUS. 1816. *Institutes of Christian Perfection*. Transl. G. Penn. London: John Murray.
- MADAME GUYON. 1897. *Autobiography*. Vol. II. Transl. T.T. Allan. London: Kegal Paul.
- MALAN, J.H. 1929. *Die Opkoms van 'n Republiek*. Bloemfontein: Nasionale Pers.
- MURRAY, A. 1893. *Wholly for God*. New York: Anson D.F. Randolph & Co. Inc.
- MURRAY, A. 1898. *The School of Obedience: Addresses*. London: James Nisbet.
- MURRAY, A. 1900. *Aids to Devotion*. London: Nisbet & Co. Ltd.
- MURRAY, A. 2004a. *A Life of Obedience*. Bloomington: Bethany House Publishers.
- MURRAY, A. 2004b. *Abiding in Christ*. *Books*. Old Tappan: New Jersey, pp. 484-579.
- MURRAY, A. 2004c. *With Christ in the School of Prayer*. *Books*. Old Tappan, New Jersey: Spire Books, pp. 149-243.
- MURRAY, A. 2004d. *Absolute Surrender*. *Books*. Old Tappan, New Jersey: Spire Books, pp. 371-424.
- MURRAY, A. 2004e. *The True Vine*. *Books*. Old Tappan, New Jersey: Spire Books, pp. 425-483.
- MURRAY, A. 2004f. *The Prayer Life*. *Books*. Old Tappan, New Jersey, pp. 93-148.
- MURRAY, A. 2004g. *The Secret of the Cross*. *Books*. Old Tappan, New Jersey, pp. 244-280.
- MURRAY, A. 2004h. *The New Life*. *Books*. Old Tappan, New Jersey, pp. 612-694.
- MURRAY, A. 2004i. *The Spirit of Christ*. *Books*. Old Tappan, New Jersey, pp. 986-1101.
-

- MURRAY, A. 2004j. *Absolute Surrender*. Books. Old Tappan, New Jersey, pp. 371-424.
- MURRAY, A. 2011. *Power in Prayer*. Bloomington: Bethany House Publishers.
- MURRAY, A. 2014. *Holy in Christ*. Bloomington: Bethany House Publishers.
- MURRAY, A. 2017a. *The New Life: Words of God*. Bloomington: Bethany House Publishers.
- MURRAY, A. 2017b. *The School of Obedience*. Bloomington: Bethany House Publishers.
- ORIGENE. 2016a. De Principiis, in *Complete Works*. Toronto, Ontario, pp. 14-366.
- ORIGENE. 2016b. Contra Celsus, in *Complete Works*. Toronto, Ontario, pp. 390-1393.
- PLATO. 1980. *Versameld Werk*. Vol. II. Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel.
- PLOTINUS. 2018. *The Enneads*. Transl G. Boys-Stones e.a. Cambridge: University Press.
- RITSCHL, A. 1880. *Geschichte des Pietismus*. Vol. I: Der Pietismus in der reformierten Kirche. Bonn: Adolph Marcus.
- TERSTEEGEN, G. 1759. *Weg der Waarheyd*. Amsterdam: Dirk Schuurring.
- TERSTEEGEN, G. 1773. *Geistliche und Erbauliche Briefe*. Vol. III. Solingen: Pet. Dan. Schmitz.
- TERSTEEGEN, G. 1781. *Weg der Wahrheit die da ist nach der Gottseligkeit*. Solingen: Pet. Dan. Schmitz.
- TERSTEEGEN, G. 1846. *Selections from Letters and Writings*. Vertaling S. Jackson. London: William Allan.
- TERSTEEGEN, G. 1855. *Blumen Gärtlein*. Essen: G.D. Babeker.
- TERSTEEGEN, G. 1903. *Weg der Wahrheit*. Basel: Kober Spittler.